

FRĂMÂNTĂRI ȘI MIȘCĂRI ȚĂRĂNEȘTI ÎN BANAT ÎN PRIMELE DECENII ALE SĂCOLULUI AL XIX-LEA

Banatul era una din provinciile cele mai bogate și mănoase ale coroanei habsburgice, fiind un avanpost la granița sud-estică cu Imperiul otoman, dar în același timp și un puternic bastion strategic pe care se sprijinea sistemul politicii expansioniste a Vienei.

Istoricul Grisellini reliefează în opera sa "Istoria Banatului Timișan", pitorescul și bogățiile naturale ale acestor meleaguri: "Pământul roditor, produce de toate... manufacturile și arta știu să le folosească din plin... râurile sunt pline de pești de tot felul, munții acoperiți cu păduri oferă peisagii sălbatice, înfiorătoare, ei poartă în adâncuri mulțime de minereuri felurite, iar râurile și pâraiele duc cu ele nisip ce conține aur"¹.

Dar beneficiarii n-au fost masele, țăranii și muncitorii, pentru că Banatul în scurt timp, a devenit un izvor nesecat pentru visteria mereu dezechilibrată a Curții de la Viena, o provincie furnizatoare de oști pentru armatele imperiale și în același timp o piață avantajoasă de desfacere pentru produsele finite austriece.

Banatul s-a dezvoltat în condiții mult deosebite față de unele provincii ale imperiului, ca domeniu al statului, el era supus la sarcini feudale mai reduse, iar raporturile feudale difereau ca nuanță de cele ale Transilvaniei.

Cercetând unele documente și informații ar părea că agricultura Banatului s-a dezvoltat în mod satisfăcător. Se fac mențiuni referitor la culturile de grâu, orz, fasole, subliniindu-se că, "sunt de calitate superioară față de alte provincii ale imperiului"².

În jurnalul de călătorii, D. Golescu apreciază calitatea porumbului, rapiței și culturii de tutun³, iar E. Fenyess arăta că pe unele moșii se cultiva orezul, varza, sfecla, hrișca, meiul, legume, plante furajere, pomi fructiferi și aproape 2% din suprafața arabilă este folosită pentru cultura viței de vie⁴.

În ceea ce privește cultura cartofului, credem că ocupa mici suprafețe, supoziția noastră se bazează pe unele documente din anul 1815 care ne informează că, s-au dat dispoziții preoților să ceară "enoriașilor să se cultive așa zișii "grumpirii", căci

contină documentul “cu `crumpirii mult lucru sau cheltuială nu avem, dar ei nouă mult rod cu folos ne dă... îndată mult semănați și pre toți îndemnați să-i pună”⁵.

Prosperitatea în agricultură era numai aparentă, deoarece sistemul iobagial frâna dezvoltarea forțelor de producție, astfel producția de cereale prin folosirea sistemului muncii cu robota era foarte scăzută, se obținea în medie circa 380-450 kg la hectar⁶.

Ioan Constantini în studiul intitulat “Memorandum asupra domeniilor camerale”⁷, subliniază multiplele aspecte negative pricinuite de acest sistem practicat în agricultură reliefând că robota, dijma și contribuția către comitat sunt racilele, care împiedicau dezvoltarea agriculturii bănățene.

În ceea ce privește proprietatea funciară, aceasta era pe deoparte în mâna curții, a statului, iar alta în mâna nemesimii. O caracteristică esențială pentru Banat, este aceea că, proprietatea nobiliară crește în permanență. Aceasta explică tendința nobilimii de a-și mări rezerva seniorală în dauna pământului lucrat înainte de iobagi, folosind metoda cunoscută a hotarniciilor silite, separarea proprietății alodiale de cea urbarială și de cea comunală.

Un alt procedeu de acaparare a proprietății camerale în mâna nobilimii a fost acela al donațiilor de către stat a unor moșii și titluri de nobili diferitelor persoane considerate ca fiind meritoase⁸.

În presa habsburgică de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea găsim zilnic anunțuri publicitare în care se ofereau spre vânzare moșii bănățene cu oameni cu tot pe cale de licitație publică⁹; precum și unele înștiințări și oferte de arendare a dreptului de: cârciumărit, măcelărit, pescuit, de a ține cuptoare de var, de a organiza bălciuri, de a exploata cariere de piatră, de a folosi predii (pășuni)¹⁰.

Toate acestea oglindesc în suficientă măsură că sistemul iobagial a devenit o frână în calea trecerii spre producția de marfă și acest anacronism în agricultură trebuia înlăturat cât mai urgent.

Unii mari proprietari mai receptivi la nou, pentru a-și valorifica mai rațional produsele agrare înființează pe domeniile lor: mori, râșnițe, manufacturi de zahăr și spirt¹¹.

În Banat, după cum ne informează statisticile lui Stollner întâlnim nobilime de mijloc și nobilime mică, care avea o singură sesie, sau mai multe sesii¹².

În arhivele timișene găsim nenumărate demersuri ale unor familii bogate (negustori, bancheri, proprietari de pământ) pentru a fi recunoscuți nobili și trecuți în registrul nobiliar¹³. De obicei aceștia îndeplineau și funcții administrative la comitat.

În cele trei comitate bănățene se observa la începutul secolului al XIX-lea o creștere numerică a nobilimii:

Anul	Comitatul Caraș	Comitatul Timiș	Comitatul Torontal
1785	142	195	108
1846	344	602	1203 14

În anul 1836 s-au reglementat prin “Urbarium Banaticum” și categoriile de

țărani:

a) cu pământ - sesioniștii

b) fără pământ - neosesioniștii, care se subdivid în:

1) jeleri (inquilin) cu casă și eventual pământ, care însă n-a ajuns până la 1/8 din sesie.

2) jeleri fără casă (subinquilini) care au locuit în casele altora.

De obicei sesia iobagului în Banat era de 24-32 jugăre (24 jugăre arătura, 4-6 jugăre fânețe, 1 jugăr grădină, 2-3 jugăre pășune). Sesia putea să se împartă prin moștenire în jumătăți (19 jugare), sferturi (11 jugare) și chiar optimi (7-8 jugare)¹⁵.

Numărul țăranilor iobagi cu sesii întregi era extrem de redus, astfel în comitatul Caraș existau doar 153 de sesii întregi, în cele 219 sate, 2374 jumătăți de sesii, 12154 sferturi de sesii, 13159 optimi de sesii¹⁶.

Pământul cultivabil în Banat fără confiniul militar era repartizat astfel:

Pământ cultivabil	pe comitate		
	Caraș	Timiș	Torontal
Contingent iobăgesc	220889 jugăre	452416 jugăre	415114 jugăre
Contingent nemesesc	988426 “	810459 “	944152 “
Total	1209315 “	1262875 “	1359266 “

Analizând cifrele de mai sus reiese că în Banat în cele trei comitate situația proprietății agrare se prezenta astfel:

	pe comitate		
	Caraș	Timiș	Torontal
Contingent iobăgesc	18,26%	35,82%	30,54%
Contingent nemesesc	81,74%	64,18%	69,46%

Pe întreg teritoriul Banatului (fără confiniul militar) găsim contingent iobăgesc 28,21% iar contingent nemesesc 71,79%¹⁷.

Statisticile prezentate conturează în suficientă măsură situația grea a țăranimii bănățene lipsită de pământ.

După ce, “Economia agricolă întemeiată pe ideea de subzistență a fost înlocuită prin exploatarea menită să producă cereale pentru piață”¹⁸, nobilimea, care despuise țăranimea de sesiile urbariale și-a îndreptat atenția asupra izlazurilor, curăturilor și pășunilor comunale, învingând rezistența acestora cu sprijinul aparatului administrativ al comitatelor și recurgând uneori, chiar la forța armată¹⁹.

Astfel nobilimea și-a mărit continuu rezerva alodală în vederea realizării unei producții mai mari pentru piață, în schimb sesiile țăărănești s-au micșorat simțitor.

Istoricul maghiar Trocsanyi Zsolt, referindu-se la situația țăranimii arăta că “nobilul răpea pământul țăranului, bucată cu bucată până l-a ruinat cu desăvârșire”²⁰.

Criza sistemului feudal se accentuează în primele decenii ale secolului al XIX-lea, când situația țăranimii se agravează și mai mult, consecință a deselor războaie,

precum și a anilor secetoși (1813-1818), când spectrul hidos al foamei a secerat multe vieți omenești și a distrus nenumărate familii²¹, precipitând procesul de expropriere și de pauperizare a țărănimii.

Acum, multe familii de bănăteni au fost dislocate de la vetrele lor și transplantate în Sud-Vestul comitatului Torontal²². Unele sate iobăgești s-au răscumpărat cu bani de obligațiile urbariale²³, altele au semnat contracte speciale cu proprietarii de pământ devenind țărani "contractualiști"²⁴, care de multe ori aveau o situație mult mai grea decât a satelor urbariale vechi.

Condițiile de viață și muncă ale țărănimii s-au înrăutățit și mai mult datorită generalizării practicii maghiare de a-și arenda pământurile unor oameni lipsiți de scrupule. Astfel iobagii de pe moșia din Poiana Ruscă a contelui Emeric Teleki cer stăpânului lor să-i scape de "arendașii nemiloși și necredincioși și să-i ia sub ocrotirea sa, cum au fost înainte... căci atât de mult ne-au stors încât am ajuns să ne blestemăm zilele vieții și dacă starea aceasta se va mai prelungi vor fi siliți să lăsăm moșia pustie și să ne luăm lumea în cap, atât de ticăloasă e starea noastră și de nesuferite sarcinile care ne copleșesc"²⁵.

Astfel numărul țăranilor deposedați de pământ ce trăiau din munca salariată a ajuns în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la cca. 100921²⁶.

În timp ce nobilimea și-a mărit continuu rezerva alodală în vederea realizării unei producții mai mari pentru piață, sesiile țărănești s-au micșorat simțitor. Procesul de pauperizare a țărănimii a fost cauzat și de sporirea sarcinilor fiscale, a nenumăratelor impozite, încât masele țărănești sunt deposedate și de ultimele mijloace de existență, fiind nevoite să emigreze.

Cserei Miklos scria încă din 1823 "... poporul, pleacă în cete, încercăm totul ca să-i reținem, dar nu reușim să-i oprim"²⁷. Un mare număr de țărani sunt siliți să se tocmescă argați la unii proprietari, fiind plătiți cu 7 - 20 creștari pe zi și mâncare²⁸, alții negăsind de lucru hoinăreau îngroșând numărul vagabonzilor. În comitatul Caras și Torontal " ... bâta cerșetorului era ceva obișnuit"²⁹.

Cea mai oneroasă povară a iobagilor și jelerilor era robota, după obiceiul general 52 zile cu vitele și 104 de lucru cu brațele. În general robota era proporțională cu întinderea sesiei, însă stăpânii de pământ luau diferite plocoane din produsele lor, păsări, ouă, o măsură de unt de fiecare vacă, miei, porci, stupi, iar în regiunile viticole araci și cota de vin³⁰.

La toate aceste obligații se mai adaugă: întreținerea armatei, a funcționarilor statului, a recruților pentru armată, participarea la cărăușie pentru nobili, la construirea cetăților, fortificațiilor și a drumurilor, darea personală după cap de familie, a vămii, în schimb nemesul era scutit de dări.

Neexistând norme legale care să cuprindă toate prestațiile datorate de iobagi, aceasta ducea de cele mai multe ori la abuzuri din partea nobililor. Refuzul serviciului sau neîndeplinirea unor sarcini se pedepsea cu lovituri de bici, căci nobilul avea dreptul să judece iobagii săi, existând până la revoluția de la 1848 scaune de jude-

cată (tribunale domeniile), în care proprietarul era de cele mai multe ori acuzator și judecător al iobagului.

În unele documente de arhivă se menționează “ritualul” acestor execuții³¹.

În comuna Teremia Mare din comitatul Torontal, iobagul pedepsit trebuia să aducă scaunul și bâta, iar la Merțișoara, stăpânul de pământ pardosise o cameră cu lespezi patrate în formă de șah, purtând cifre de la 1 la 64. Acei iobagi care și-au atras nemulțumirea stăpânului de pământ au fost împinși, legați la ochi în această cameră, iar cifra pe care se oprea indica numărul loviturilor³².

Povara sarcinilor feudale, a obligațiilor fiscale cu întreg cortegiul de abuzuri și violențe provoca nemulțumirea generală a mulțimii, concretizându-se printr-o continuă luptă antifeudală, accentuată printr-o gamă variată de forme a luptei de clasă: acte de răzbunare, incendiere, haiducie, emigrare și bineînțelese răzvrățiri și răscoale.

Nenumărate documente găsite în arhivele bănățene consemnează această stare de lucruri.

În comunele Romanesti și Capâlnasi, așa cum reiese din procesul verbal al Instanței Judiciare Statariale din 11 septembrie 1801, “bande de jefuitori au atacat proprietățile baroanei Antonia Lengyel, incendiind hambare și răpind numeroase vite”³³.

În anul 1807, la mijlocul lunii martie, s-a declanșat “o mișcare de răzvrățire a valahilor care s-a întins de la Caransebeș, prin Valea Bistrei până departe spre Hațeg și Lipova”³⁴.

Într-un document din anul 1813 se semnală că în comuna Dumbrava, din comitatul Caraș, a fost omorâtă văduva moșierului Adam Cosma, ce răpise iobagilor pământul fertil și acaparase o parte din terenul de pășune”³⁵. Deasemeni a aplicat o taxă pe ghindă “pentru rămătorii ținuți de țărani în pădure”³⁶.

Teribila foamă, care s-a abătut asupra Banatului în cei șase ani de secetă a înăsprit și mai mult viața grea a iobagilor.

Recensământul din anul 1820 ilustrează în mod elocvent că sătenii “au sărăcit, că pretutindeni țărani au fost deposedați de o parte din pământul lor, precum și de drepturile anterioare pe care le aveau asupra pășunilor și pădurilor”³⁷.

Urmarea a fost firească, mulți țărani pentru a nu muri de foamă și-au vândut, ori și-au tăiat vitele și astfel s-au găsit în situația de a nu mai putea îndeplini obligațiile feudale.

Lipsiți de vite și pământ, mulți dintre ei au părăsit locurile de baștină. Congregația Cotateză din Lugoj a încunoștințat organele administrative superioare că “... locuitorii din satul Voislova au fugit în comitatul Torontal”³⁸, iar locuitorii satului Ciuchici “... amenință că vor părăsi hotarul comunei, neputând îndura viața plină de lipsuri și asuprii; seceta, se menționa în jalba trimisă congregației, “i-a zdrobit, iar ei au tăbărit de atâta muncă la nemes, care le-a luat pământurile și vitele, încât rămân muritori de foamă”³⁹.

În arhivele bănățene găsim un mare număr de plângeri și întâmpinări ale ioba-

gilor către autorități, menționând nedreptățile comise și abuzurile săvârșite de stăpânii de pământ.

Țăranii din Rusca, Mărul și Luncani aduc la cunoștință vice comitetului că sunt "... jefuiți de arendașul Robert Truafelder, care le-a cerut să plătească imediat și obligațiile ce le revin pe anul următor"⁴⁰. Pe cei ce s-au opus refuzând să plătească dările arbitrar impuse, instanța domenală i-a pedepsit "... punându-i în lanțuri" iar pe alții i-au "aruncat în temnița districtuală"⁴¹.

Locuitorii comunei Dulau se plâng împotriva moșierului Ioanovici Pavel că "... a luat dijme exagerate și ilegale, obligându-i de a lucra și în afara hotarelor comunei, a majorat robota și a cerut folosirea vitelor pentru diferite nevoi casnice"⁴².

Jalba înaintată de sătenii comunei Satul Mic împotriva baronului Ferdinand Trautenberg, la Instanța Judiciară Statarială din Lugoj, dezvăluie abuzurile și silniciile la care erau expuși iobagii⁴³.

Nemaiputând îndura servituțile și constrângerile abuzive comise de stăpânii de pământ, unii țărani, în special tinerii, pentru a scăpa de serviciul militar în perioada războaielor napoleonice, luau calea codrului, formând cete de haiduci.

În arhivele austriece haiducii sunt numiți în limbajul autorităților "lotri" - "bandiți", care devin un pericol pentru autoritățile comitense.

Consiliul Aulic din Viena încerca diferite mijloace pentru a stăvili mișcarea haiducilor și în acest sens pentru a depista cât mai urgent pe acești "tulburători" - care atentau la liniștea imperiului, oferă recompense bănești ce oscilau între 300-1000 florinți, pentru un haiduc prins⁴⁴.

Însă problema lichidării haiducilor n-a putut fi soluționată, așa cum reiese din actele arhivei militare. Documentele cercetate ne informează că "... haiducii s-au adăpostit în masivele păduroase din munții Poiana Ruscă, în apropierea comunelor Luncani, Fârdia, Nădrag"⁴⁵, iar ruinele fostei cetăți Jdioara, reprezentau un adevărat bastion de refugiu a acestora⁴⁶.

Pentru a liniști spiritele agitate din comitatele de graniță, Consiliul Aulic de Război din Viena constituie o comisie specială civilo-militară împuternicită cu toate prerogativele în scopul stăpîririi cetelor de bandiți, care pun în pericol averea și siguranța supușilor⁴⁷.

S-au luat măsuri de a se înființa subunități mobile de intervenție conduse de ofițeri austriece⁴⁸, care aveau obligația de a coopera cu grănicierii.

Comandamentul General Bănățean, la îndrumarea comisiei speciale, a luat toate măsurile informând Consiliul Aulic de Război din Viena că "... s-a întărit cu cor-doane speciale de grănicieri granița spre Țara Românească și Serbia "; că la "punctele de frontieră ce aceste țări s-a instituit un registru de evidență, în care sunt trecute toate persoanele, care lipsesc din satele lor un timp mai îndelungat și fug în Valahia Mică, sau în Turcia"⁴⁹.

Accentuarea exploataării feudale, multiplele sarcini fiscale și militare, impozitul extraordinar de război, asigurarea cu alimente și alte produse pentru grănicierii servi-

ciului de cordon, au împovărat într-atât familiile țăranilor din graniță încât aceștia n-au mai putut face față tuturor obligațiilor. Acestea se desprind cu multă pregnanță din înștiințările și rapoartele Comandamentului General Bănățean către Consiliul Aulic de Război din Viena, în care se arată "... că impozitele restante ale comitatelor bănățene și ale graniței militare pe anii 1805 - 1808 se ridică la suma de 322.652 florini"⁵⁰.

Toate acestea, precum și regimul sever aspru, brutal și abuziv la care erau supuși grănicierii din partea unor comandanți, au contribuit la declanșarea unor acțiuni de nesupunere, de împotrivire, de protest, chiar în cadrul unor unități militare. Astfel în anul 1807 în luna februarie, după cum ne informează unele documente, într-o unitate a regimentului grăniceresc Valah-Iliric, cantonat la Zlatița s-a declanșat o revoltă pricinuită de nemulțumirea soldaților care au protestat că sunt pedepsiți fără motive întemeiate și sunt ținuți în serviciul de cordon mult peste numărul zilelor stabilite de regulament⁵¹.

Față de această situație creată, colonelul Orescovici, comandantul regimentului "... a ordonat că ațâțătorii la nesupunere să fie pedepsiți cu 50 lovituri de bici, fiecare"⁵².

Cu toate aceste măsuri de intimidare în unele unități de la granița româno-sârbă s-au declanșat în anii următori puternice mișcări împotriva regimului despotic și autoritar habsburgic.

Cunoscutul cronicar al Banatului, Nicolae Stoica de Hațeg, ne dă informații prețioase despre mișcările antihabsburgice, care au avut loc la granița militară bănățeană, arătând că masele țărănești s-au solidarizat cu grănicierii regimentului Valah-Iliric.

În anul 1808 s-a preconizat planul unei ridicări "în masă a norodului cu scopul de a elibera Banatul de sub dominația habsburgică". Mișcarea antihabsburgică la care au luat parte ofițeri români și sârbi a fost pregătită să izbucnească în ziua de 12 iunie 1808 în comuna Crușița, conducător fiind căpitanul Pârvu Jumanca⁵³. Ofițerii români Toma Scripete, Petru Stoica au stabilit legături cu persoane civile și militare influente; protopopul Rafael Miloșevici din Biserica Albă, preotul Deac Demetrie din Crușița, preotul Ilie Popovici din Subotița, căpitanul Marian Iovanovici, Milenko Stoianovici din Ram, înfățișându-le planul răscoalei.

Nu avem suficiente dovezi, dacă conducătorii răscoalei au avut legături cu Karagheorghe, Vasile Maniu în lucrarea Unitatea Latină sau cauza română în procesul naționalităților... subliniază că Pârvu Jumanca "s-a pus în relații și cu partidul bătrânului Karagheorghe, principele Serbiei"⁵⁴. Istoricul Lenart Böhm afirmă că "... Karagheorghe era la curent cu pregătirea răscoalei... pentru care și-a dat consințământul"⁵⁵.

În arhiva magistratului Bela Crkva s-a găsit, așa cum precizează Lenart Böhm, textul unei proclamații redactat de preotul Gheorghe Popovici către slujitorii bisericii: "Preacinstită preoțime, Puneți-vă în fruntea poporului... bărbați înarmați, de la 20 la 50 de ani din comunele Subotița, Iasenova, Streja, Ulm, Vârșeș, Marcovăț, Crușița, Iam,

Zlatina... fără nici o zăbovire să se adune înaintea de răsăritul soarelui la Suboțita”⁵⁶.

Conform planului stabilit de răzvrățiți, așa cum reiese din Cronica lui Stoica de Hațeg, se prevedea concentrarea unei forțe militare puternice din sectoarele: “Oravița, Bisericii Albe, cu 20000, a Vârșetului și Lugojului, la Chevereș, câte 25000, a Caransebeșului, în dealul Coslar, a Mehadii cu 5000 în muntele Stacilovei”⁵⁷.

Căpitanul Jumanca, locotenentul Toma Scripete șeful comendurii din Crușița, preotul Deac împreună cu alte persoane militare și civile au desfășurat o largă activitate propagandistică în rândul țărănimii bănățene, cu scopul de a ridica la răscoală pe toți cei nemulțumiți din această regiune.

Răscoala trebuia să se declanșeze în dimineața zilei de 12 iunie, însă preotul Ilie Popovici a divulgat planul colonelului Ioan Branovaczky, care a luat imediat măsuri excepționale pentru reprimarea răscoalei. S-au mobilizat forțe militare, garda civilă, a ocupat poziții în orașul Biserica Albă, fiind sprijinită de trei companii de soldați. Toți oamenii care au intrat în cetate au fost cercetați cu multă atenție spre a nu fi introduse arme în oraș⁵⁸. Conducătorii mișcării au fost imediat arestați și întemnițați.

În ziua de 14 iunie s-a format un tribunal militar, care a început cercetările în procesul intentat conducătorilor răscoalei, acuzați fiind de “... instigare și ridicarea poporului la răscoală împotriva împăratului și a statului habsburgic”⁵⁹.

Locotenentul Toma Scripete a fost condamnat la moarte prin spânzurătoare și executat a doua zi în orașul Biserica Albă. Ceilalți, condamnați la muncă silnică pe viață, au fost transportați la închisoarea cetății din Timișoara. Vasile Maniu în studiul amintit, afirma “... Jumanca a fost executat pe eșafod la Timișoara”⁶⁰. Din materialele studiate reiese că datorită tratamentului barbar, inuman, căpitanul Jumanca a murit în chinuri groaznice în închisoarea de la Timișoara.

În Banat, țărănimea asuprită și exploatată a urmărit cu atenție evenimentele petrecute dincolo de Carpați. Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a încălzit sufletele obidite și împilate de regimul despot habsburgic, punându-și mari nădejdi în reușita acestei mișcări. Numele lui Tudor Vladimirescu (“Todoruț”, “Todoraș”) era pe buzele tuturor celor exploatați. Proclamația de la Padeș, participarea masivă a păturilor țărănești la această mișcare au alarmat în asemenea măsură autoritățile, încât guvernatorul Gheorghe Banffy a adresat o circulară conducătorilor de comitate cerând “Să se ia de urgență măsuri împotriva extinderii primejdiei, contagiunii... a acestei tulburări asemănătoare așa zisului tumult a lui Horea, să nu se răspândească”⁶¹.

Veștile îngrijorătoare ce soseau din toate părțile Transilvaniei și Banatului, despre mișcările iobagilor au provocat în rândul latifundiilor, neliniște, panică. Este justificată pe deplin această tensiune, deoarece s-au semnalat numeroase incidente în Transilvania și Banat între stăpânii de pământ și țărani iobagi. Numeroase documente conturează această stare de neliniște. Astfel locuitorii din Radomirești și Lăpușnic fac o întâmpinare la comitat împotriva proprietarului care “care a comis mari abuzuri și nedreptăți”⁶², sunt semnalate de organele cotate mari nemulțumiri ce s-au ivit în comunele Bogdănești, Slatina Timiș, Domașnea, Zlatița, unde iobagii s-au adresat direct împăratului, fiind

nemulțumiți de domni de pământ care-i asupresc și le răpesc ultimele resurse de existență”⁶³. Comandamentul regimentului Veghelyi cantonat la Jupani, încunoștința autoritățile comitatense la 30 aprilie 1821 că “s-au ridicat iobagii din șapte sate de pe marginea râului Timiș, cerând să se mute pe alt teritoriu”⁶⁴. Începând din luna septembrie 1821, din cauza nelegiuirilor săvârșite de oștile otomane, au trecut granița spre Banat sute de familii, care s-au stabilit la Lugoj, Belint, Jupa, Honorici, Prisaca și Valea Bondii”⁶⁵. Acești emigranți stabiliți în Banat, n-au rămas inactivi. Supoziția noastră se bazează pe studierea atentă a mai multor documente. Astfel, comandantul regimentului Valah-Iliric, nr. 13 aducea la cunoștința autorităților Comitatului Caraș, că, să fie pus sub urmărire “Dragașin Sâmbu și Tertoga Ioan, deoarece din informațiile culese reiese că ar fi adus arme, ascunzându-le în comuna Strej, și aceștia s-ar afla în prezent în orașul Lugoj”⁶⁶. Alte documente ne întăresc convingerea că unii din foștii conducători ai revoluției au căutat să recruteze chiar tineri pentru acest scop. Preotul din Găvojdia raporta la 19 aprilie 1822 că “judele de Zsidovara a auzit că, emigrantul din Valahia care locuiește la Honorici ar fi recrutat mulți tineri din Lugoj”⁶⁷.

Judele din Sacul, relatează într-o notă informativă, că la Topolovăț s-ar fi angajat 40 de flăcăi, care vor primi leafa de 800 florini și un cal”⁶⁸.

Pretorul din Lugoj anunța autoritățile superioare că la Bârna, Sudriaș, Coștei, Fadimac, s-au efectuat investiții interogându-se mai mulți săteni care au declarat că “Hrist Tudor Slavu din Honorici și alți 4 oameni ce locuiau în Lugoj, lângă podul de peste Timiș, ar recruta mercenari”⁶⁹. Raportul preturii menționa că unii săteni interogați au mărturisit că “... au auzit la târg, la Lugoj, că se recrutează tineri pentru serviciul de ostaș pe timp de 6 luni, acordându-se solda acestora, 800 florini”⁷⁰.

La ședința adunării comitatense din 8 iunie 1822 consilierii Szulo Iosif și Lovrentis Ignatius aduceau la cunoștința membrilor congregației că în urma investigațiilor făcute “nu s-a putut identifica până în prezent acele persoane despre care s-a vorbit”⁷¹. Totuși, vice-comitele Petrovics Ballassy recomandă celor 8 primpretori prezenți la această adunare, și funcționarilor comitatului, să supravegheze și să raporteze urgent despre cele auzite”⁷².

Din cele raportate se desprinde faptul că autoritățile civile și militare din Banat au folosit toate mijloacele pentru a înăbuși frământările și mișcările țărănești și a combate propaganda revoluționară.

Nici măsurile abuzive ale nobilimii, nici teroarea dezlănțuită de autorități, n-au putut frânge, rezistența dârză și hotărâtă a țărănimii bănățene, care era deplin conștientă de drepturile sociale și naționale.

În deceniile următoare, contradicțiile de clasă se vor accentua, iar mișcările țărănimii vor crește în intensitate și amplitudine, transformându-se într-un adevărat torent revoluționar, ce va culmina prin declanșarea revoluției de la 1848.

1. Fr. Grisellini, Istoria Banatului Timișan, traducere de N. Bolocan, București, 1926, p. 16-17
2. Elek Fényes, Magyarország Leirása I-II rész (Descrierea Ungariei, Partea I-II) Pesten, 1847, p. 319
3. D. Golescu, Însemnare a călătoriei mele în anii 1824, 1825 și 1826 (Ed. P. V. Hanes), București, 1915, p. 233.
4. Banater Zeitschrift für Landwirtschaft, Hadel, Künste und Gewerbe (Revista bănățeană pentru agricultură, negoț, arte și meserii) nr. 104, din 3 iulie 1828, p. 3
5. I.D. Suciuc, R. Constantinescu, Documente privitoare la istoria mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, I, p. 549
6. O. Iager, Considerații generale asupra evoluției de la 1848-1849 în Banat, p. 9, mss.
7. I. Constantini, Memorandum asupra domeniilor camerale, Oravița, 1819, p. 8
8. Arh. St. Lugoj, Dosar 5, f. 25
9. D. Popescu, Relații agrare și mișcări țărănești în Banat la începutul sec. al XIX-lea, în Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina, 1977, p. 20
10. D. Popescu, Viața și activitatea lui Ioanovics de Dulau, p. 4, mss.
11. Zsolt Tröcsanyi, Az erdéli parasztság története (1790-1849), (Istoria țăranimii din Transilvania), Budapesta, 1956, p. 40
12. O. Iager, op. cit., p. 11
13. Arh. St. Lugoj, Congregația Comitatensă, dosar 972, f. 2/1801, dosar 151, f. 2/1803, dosar 218, f. 1/1808
14. I. Bogdan Duică, Eftimie Murgu, București, 1937, p. 117-118; D. Popescu, Relații agrare ..., p. 21
15. V. Cherestesiu, Adunarea națională de la Blaj, București, 1966, p. 46-48; O. Iager, op. cit., p. 12
16. V. Grimm, Das Urbarmachen in Siebenbürgen (Sistemul urbarial în Transilvania), Viena, 1863, p. 207-208
17. A. Oțetea, Țăranii români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu, în Studii 6, 1956, p. 51
18. E. Fényes, op. cit., p. 328-339; O. Iager, op. cit., p. 15; D. Popescu, Relații agrare ..., p. 22
19. A. Oțetea, op. cit., p. 52
20. Zsolt Tröcsanyi, op. cit., p. 41
21. D. Popescu, Revoluția din 1848 în Banat, în Drapelul Roșu, nr. 8981, din 18 aprilie 1973
22. I. Sofronie, Date și fapte necunoscute din trecutul românilor bănățeni, în Luceafărul, mai-iunie, 1937, p. 146
23. D. Popescu, Relații agrare ..., p. 23

24. I. D. Suci, Revoluția de la 1848-1849 în Banat, București, 1968, p. 37
25. Arh. St. Caransebeș, dosar 84/1821, f. 11
26. O. Iager, op. cit., p. 59
27. V. Cherestesiu, op. cit., p. 59
28. I. Acsady, A Magyar Iobbágytság története, (Istoria iobăgimii maghiare), Budapesta, 1954, p. 349
29. I. Acsady, op. cit., p. 350
30. A. Oțetea, op. cit., p. 54
31. O. Iager, op. cit., p. 16
32. O. Iager, op. cit., p. 16
33. Arh. St. Timișoara, fond 13, dosar 147/1801
34. D. Popescu, Momente din viața și lupta metalurgistilor de la Ferdinand, în Studiu monografic al uzinelor "Oțelu Roșu", Reșița, 1973, p. 63
35. Arh. St. Timișoara, fond 13, dosar 181, f. 9/1813
36. Arh., ibidem, f. 10/1813
37. Arh. St. Lugoj, fond Prefectura județului Severin, pachet nr. 5, p. 8
38. Arh. St. Timișoara, fond 13, dosar 891, f. 8/1817
39. Ibidem, dosar 792, f. 48/1817
40. Arh. St. Caransebeș, dosar 84/1821, f. 13
41. Arh. St. Caransebeș, dosar 184/1821, f. 14
42. Arh. St. Timișoara, fond 13, dosar procese urbariale, f. 22/1815
43. D. Popescu, Viața și activitatea lui Ioanovics de Dulău, mss, p. 8; țăranilor li s-a retras dreptul de folosire a pădurilor, copiii care au adunat vreascuri și crengi au fost bătuți cu vergile. Doi săteni care au pus capcane pentru vânat au fost răniți foarte grav de vechilul baronului, care a tras în ei. Arhivele Statului Lugoj, fond Prefectura județului Severin, pachet nr. 8, p. 11-18, anul 1819.
44. Arh. St. Timișoara, fond arhiva militară, dosar nr. 147, p. 8
45. D. Popescu, Nădragul istorie și contemporaneitate, mss, p. 23
46. D. Popescu, Episoade din lupta țăranimii bănățene, în Drapelul Roșu nr. 6104, din 28 aprilie 1966
47. D. Popescu, Relații agrare ..., p. 24
48. Arh. St. Timișoara, fond arhiva militară, dosar nr. 104, f. 7, 8
49. Ibidem, dosar nr. 147, f. 96, 98
50. I. Georgescu, Miscări antihabsburgice româno-sârbe în granița militară bănățeană, în Studii și Articole de Istorie, XV, 1970, p. 102
51. Arh. St. Timișoara, fond arhiva militară, dosar nr. 100, f. 652
52. Ibidem, dosar nr. 104, f. 198
53. În timpul războaielor dintre Austria și Franța în marile bătălii de la Lodi, Arcole, Rivoli, Austerlitz, alături de alte trupe habsburgice au participat și regimente grănicerești formate din români și sârbi. Mulți dintre aceștia au căzut prizonieri de război, fiind duși în Franța. După semnarea păcii de la Pressburg unii ofițeri care

- s-au întors în patrie, au încercat, contaminați de ideile generoase de libertate ale revoluției franceze, să organizeze o răsccoală la care sperau să participe întreaga țărănie româno-sârbă din graniță, pentru eliberarea Banatului de sub stăpânirea habsburgică
54. V. Maniu, Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punct de vedere istoric, juridic și politic, București, 1867, p. 58
  55. L. Böhm, Dél Magyarorszáig Bánság külön történelme, II, Pest, 1867, p. 235
  56. L. Böhm, op. cit., p. 237
  57. D. Mioc, Cronica Banatului, de Nicolae Stoica de Hațeg, București, 1969, p. 300
  58. D. Popescu, Contribuții la participarea caransebeșenilor la actul Unirii Transilvaniei cu România, în Studii de istoria Banatului, v. 1977, p. 123
  59. V. Maniu, op. cit., p. 58
  60. V. Maniu, op. cit., p. 59
  61. D. Popescu, Documente bănațene despre revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, în Studii de Istoria Banatului, VI-VII, 1981, p. 49
  62. Arh. St. Timișoara, fond 13, dosar Congregația Comitatensă, f. 14
  63. Ibidem, f. 18
  64. Arh. St. Lugoj, fond Prefectura județului Severin, ordinul nr. 895 din 30 aprilie 1821, registrul I/1821, f. 27
  65. Ibidem, pachet nr. 5, darea de seamă a viceprezidentului din 23.X.1922, f. 41
  66. Ibidem, adresa nr. 3473 a regimentului Valah-Illyr din 1822, registrul nr. 2/1822, f. 62, 63
  67. I. Boroș, Răscoala lui Tudor Vladimirescu și refugiații în județul Caraș-Severin, în Transilvania, nr. 5, 1921, p. 359
  68. D. Popescu, Miscarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu, în Drapelul Roșu, din 11.I.1973
  69. Ibidem
  70. I. Boroș, op. cit., p. 366
  71. Arh. St. Lugoj, fond Prefectura județului Severin, registru de procese-verbale ale adunării comitatense, vol. I, p. 352/1822

PEASANT MOVEMENTS IN BANAT IN THE DECADES OF THE XIXth CENTURY

Summary

The paper deals with the social movements of the peasants from Banat (south-western Romania) at the beginning of the XIXth century.